

Türk Edebiyatının Yenileşmesinde Çevirinin Rolü ve Recep Vahyî'nin Batı Dillerinden Yaptığı Çeviriler¹

Cafer GARİPER*

Öz: 18. yüzyılda belirmeye başlayan yenileşme hareketleri, 19. yüzyılın ilk yarısında daha açık bir görünüm alır. Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla yenileşme, resmi mahiyet kazanır. Devletin çeşitli kurum ve kuruluşlarında, toplum yapısında olduğu gibi edebiyatta da yenileşme kendini gösterir. Bu yenileşme, önce yeni bir medeniyet dairesini tanıma ve her türlü karşı koymaya rağmen yeni medeniyet dairesine geçme çabasına dönüşür. Böylesine bir gelişmede edebiyat ve bu arada çeviri önemli rol üstlenir. Çeviri, yüzyıllardır kapalı bir dünyanın kapılarının aralanmasında ve tanınmasında yardımcı olur. Tanzimat yıllarında ve onu takip eden yıllarda Batı dillerinden ve edebiyatlarından çeviri yapan kişiler içerisinde çok sayıda dilden yaptığı çeviriyle Recep Vahyî'nin dikkate değer bir yeri vardır. Bu makalede onun Batı dillerinden yaptığı çeviriler konu edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Çeviri, Ara Nesil, Recep Vahyî.*

The Role of Translation in the Modernisation of Turkish Literature and Recep Vahyî's Translations from Western Languages

Abstract: The renewal movements that have begun to take shape in the 18th century have become even more prominent in the first half of the 19th century. Renovation through the declaration of the Tanzimat Fermanı, the official structure wins. As in the various institutions and organizations of the state and in the structure of society, it also shows itself in literature. This innovation, first of all, recognizes a new civilization circle and, despite all kinds of opposition, it transforms itself into a new civilization circle. In such a development literature and translation plays an important role. Translation helps to recognize a closed world for centuries. Recep Vahyî has a remarkable place with his translations from many different Western

* **Dr. Öğr. Üyesi,** Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta/TÜRKİYE. cafergariper@sdu.edu.tr

¹ Bu makale tarafımda 1997'de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde sunulan *Ara Nesil Şairi Recep Vahyî (Hayatı ve Eserleri)* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

languages and literatures in the years of Tanzimat and the following years. In this article, his translations of western languages will be discussed.

Keywords: *Translation, Ara Nesil, Recep Vahyi.*

Giriş

Tanzimat'tan sonra Türk edebiyatının yenileşmesinde Batı'dan yapılan çeviriler önemli rol oynar. *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* adlı eserinde Hilmi Ziya Ülken, büyük medeniyetlerin meydana gelmesini sürekli etki ve bu etki sonunda doğan çarpışma neticesinde çıkan reaksiyona bağlar. Hilmi Ziya'ya göre Çin, Hint, Yunan, İslam gibi büyük medeniyetlerin temelinde, medeniyetler arası karşılıklı etkileşme yatmaktadır. Etkileşmeyi sağlayan temel öge çeviridir. Bu görüşten hareketle, “*medenî açılıştta birer dönüm noktası teşkil eden uyanış devirlerinde, yeni fikir ve sanat mahsullerinin büyüklüğünü, açmış oldukları tesir kapılarının genişliğiyle mütenasip gör*”en yazar (Ülken, 1997: 14), kendi içine kapanarak her şeyi kendi içerisinde arayan toplumların ve medeniyetlerin yeni bir şey yaratmasına, büyük medeniyet hamlesine girmesine imkân olmadığı kanaatini taşır. Ülken; Çin, Hint ve Osmanlı medeniyetlerinin bir süre sonra *kuruyup kalmasını*, dış etkiye kapılarını kapamalarında ve kendi içlerine kapanıp kalmalarında; modern Batı medeniyetinin yükselişini ise tarih kültürü üzerine kurulmuş olmasında ve kendinden önce gelişen bütün medeniyetlere kapısını açık tutmasında arar (Ülken, 1997: 13).

Orhan Okay'ın da ifade ettiği gibi: “*Gerçekten de, eski Yunan medeniyetinden başlayarak İskenderiyye, Bağdat gibi ilim merkezlerinin teşekkülüne ve Rönesans'a kadar, bütün uyanma ve değişme hâdiselerinin içinde tercümenin rolü çok büyük olmuştur. Fertler arasında iletişim (iletişim) yoluyla gelişen ve zenginleşen bilgiler gibi, toplumlar arasında da medeniyet ve kültür iletişimini temin*

eden vâsıta tercümedir. İşte edebiyatımızda da, Tanzimat inkılâbında, sayıca fazla olmasa da, çevirinin büyük rolü olduğu anlaşılmalıdır (Okay, 1988: 306).”

Türk aydınları arasında Batı’ya yöneliş ve Batı dillerini öğrenme çabası Tanzimat hareketinden önceki yıllara dayanır. Her ne kadar Lale Devri’nde çeviri heyetleri oluşturulmuş, ikinci elden kimi çeviri faaliyetlerinde bulunulursa da (Kayaoğlu, 1998: 29-34) bu çaba uzun ömürlü olmaz. Batı’ya yöneliş III. Selim döneminden itibaren daha geniş çerçeveye oturtulmuş, özellikle II. Mahmut zamanında Batı’ya “*çeşitli kültür ve fen bilgilerini öğrenmek*”, Fransızcaya vâkıf olmak amacıyla öğrenci gönderilmiştir (Koçer, 1991: 39). 1839’dan sonra bu faaliyet daha da hız kazanır. Türk aydınları, önlerinde açılan yenedünyanın bilimsel gelişimine, medeniyette almış olduğu mesafeye, kültürel yapısına, sanat hayatına ve edebiyatına yabancı kalmak istemez, yakından tanımak ve incelemek düşüncesiyle hareket ederler. Türk aydınları, Batı’ya açılma yolunda önce Fransa’yla ve Fransızcayla karşılaşır. Bunda şüphesiz o dönemde dünya üzerinde Fransa’nın kazanmış olduğu önem ve birçok alanda öncü olmasının etkisi vardır. Ayrıca 19. yüzyılın ortalarına doğru çeviri odalarında Fransızca öğreniminin ön plana çıkarılmış olmasının, yeni tarz okullarda yabancı dil olarak Fransızcanın okutulmasının, Batı’ya ilk gönderilen öğrencilerin Fransa’ya gönderilmesinin önemli bir payı bulunduğu da gözden kaçmaz. Kısaca Tanzimat dönemi aydını için Batı, her şeyden önce Fransa’dır. Tanzimat aydınlarında yabancı dil öğrenme isteğiyle birlikte bu yıllarda Batı edebiyatlarına karşı büyük bir ilgi uyanır. Batı’nın bilimsel gelişimini yakından takip etme düşüncesinin yanında, onun kültürünü ve edebiyatını da yakından tanıma ve tanıtma isteği belirir. Bu tanıma ve tanıtma çabasının içerisinde çeviri de yerini alır.

1.1. Batı Edebiyatlarından Yapılan İlk Çevirilere Kısa Bir Bakış

Fransız edebiyatı, Türk edebiyatı üzerindeki etkisini İbrahim Şinâsi'den itibaren muhtevadan başlayarak gösterir. İşte, Fransız edebiyatının Türk edebiyatı üzerinde etkili olmaya başladığı 19. yüzyılın ortalarında bir yandan da çeviri faaliyetine girilir. İlk olarak İbrahim Şinâsi, çeşitli Fransız şairlerinden yapmış olduğu manzum çevirileri 1859'da *Fransız lisanından nazmen tercüme eylediğim bazı eş'âr - Extrait de poesies et de proses traduits en vers du Français en Turc* adıyla küçük bir kitapta toplar (Akün, 1976: 554). İlk baskısının üzerinden on bir yıl geçtikten sonra bu defa eseri *Terceme-i Manzume* adıyla yayımlar. Yine aynı yıl içerisinde Yusuf Kâmil Paşa Fenelon'un *Telemaque* adlı eserini Türkçeye aktarır. 18. yüzyılın süslü nesriyle çevrilen *Telemaque*, dilinin ağırlığına rağmen, 1862-1882 yılları arasında dokuz defa basılır ve Ahmed Vefik Paşa tarafından o yıllarda ikinci defa çevirisi yapılır. Victor Hugo'nun Türkçede *Sefiller* şeklinde tanınan romanı *Hikâye-i Mağdûrîn* adıyla yayımlanır. Kısa bir süre sonra Daniel Defoe'nun *Robenson*'u çevrilir. Bunu, Bernardin de Saint-Pierre'in *Paul ve Virginie*'si takip eder. Çevirinin yanında Fransız kültürünü ve edebiyatını tanıtan makale ve kitaplar da yayımlanmaya başlanır.

Türk aydınlarının ilgisi Fransız kültürü ve edebiyatıyla sınırlı kalmaz. Fransızca aracılığıyla dolaylı olarak Alman ve İngiliz edebiyatını tanırlar, daha sonra doğrudan doğruya tanımak ve bu edebiyatlardan çeviriler yapmak isterler. Türkiye'de Alman kültürüne ve edebiyatına karşı doğan ilgi kültürel, ekonomik ve bilhassa askerî münasebetlere paralel şekilde gelişir. 19. yüzyılın sonlarına doğru gazete ve dergilerde Alman sanatkârları ve düşünürleri hakkında yazılara rastlanır. Schopenhauer, Nietzsche ve Schelling'den makaleler çevrilir (Pınar, 1984: 1, 11) . İlk Türk pozitivist ve natüralisti olarak tanınan Beşir Fuad, Türkçede ilk defa Almancanın gramerini

öğretmek maksadıyla Emil Otto'nun bir eserini *Almanca Muallimi* adıyla çevirir (Okay, 1969: 121).

Yenileşmenin erken döneminde İngiliz edebiyatından yapılan çevirilerle de karşılaşılır. Bu çevirilerin başında Shakespeare'in kalem ürünleri gelir. "İlk çeviri 1876'da Ducis'nin adaptasyonundan yapılan *Othello*'dur. Bunu İngilizce aslından Hasan Sırrı'nın çevirdiği *Venedik Taciri* 1884 (1301) ve *Sehv-i Mudhik* (1887) çevirileri takip eder. Ne yazık ki, Hasan Sırrı bu güzel faaliyetine devam etmemiştir.

Bu çevirileri 1884 (1302) yılında Mihran Boyacıyan'ın üç cüz hâlinde Charles ve Mary Lamb'den naklen *Romeo ve Juliet*, *Verona'nın İki Asilzadeleri*, *Sehiv Komedyası* ve II. Meşrutiyet'ten sonra neşredebildiği *Othello* 1912 (1328) çevirileri takip eder (Enginün, 1979: 21). Bu dönemde Shakespeare'den şiirler de çevrilir. 1885'te Muallim Nâci sekiz sonesini, 1887-1888'de Mehmed Nadir kırk bir sonesini, *The Rape of Lucrece* ve *Venus and Adonis*'ten bazı kısımları, *The Lover's Comlaint*'i çevirir (Enginün, 1979, 21).

Bu çevirilere zamanla Alman, Rus, İtalyan, İspanyol, Yunan vb. edebiyatlarından yapılan çeviriler de eklenerek çeviri literatürünün zenginleşmesi sağlanır. Diğer faktörlerin de devreye girmesiyle Türk edebiyatı, Doğu edebiyatı dairesinden çıkarak dünyaya açılma imkânı bulur.

1.2. Türk Edebiyatının Yenileşmesinde Çevirinin Rolü

Batı dillerinden yapılan çevirilerle başlayan Batı edebiyatı ürünleri şiir, hikâye, roman, tiyatro ve diğer türlerde ilk örneklerini vermeye devam ederken, etkileri de Türk yazarlarının eserlerinde kendini göstermeye başlar. Bu etki bazen taklit, bazen uyarılama (adapte), bazen de millî ve mahallî unsurlarla birleşerek yeni bir sentez hâlinde Tanzimat sonrası Türk edebiyatının yenileşmesinde önemli rol oynar (Okay, 1988: 307). Ahmet Hamdi Tanpınar, Türk edebiyatına hikâye türünün girişini çeviriye bağlar (Tanpınar, 1982: 285).

Tanpınar'ın dikkati yerindedir. Gerçekten de Türk edebiyatında Batı tarzı ilk hikâye ve roman, yukarıda adları anılan çevirilerden on yıl kadar sonra görülmeye başlanır. Bunlar, Ahmet Midhat Efendi'nin 1870'te yayımladığı *Kıssadan Hisse* ile *Letâif-i Rivâyat* serisi, Emin Nihad Bey'in 1873'te başlayıp 1875'te tamamlanan *Müsâmeret-nâmesi*, Şemseddin Sâmî'nin 1875'te çıkan *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*'ı ile Nâmık Kemal'in 1876'da yayımlanan *İntibah*'ıdır.

Şiirde de durum bundan farklı değildir. Çeviri, özellikle yeni yetişen kuşaklar üzerinde etkili olur. Henüz okul sıralarında bulunan, yeterli yabancı dil alt yapısı bulunmayan, şiir sanatıyla ilk temaslarını kuran genç kuşak, Batı şiirini daha çok çeviriler üzerinden tanır. Çeviri, farklı ve yeni olanın kapılarını aralar. Bu da genç kuşağın ufku genişletir, model alacağı edebiyatla ilk temasını sağlar. Yenileşmenin erken döneminde yeni nazım şekilleri, içeriğin değişmesi, yeni dünya algısı bir taraflıyla Batı edebiyatlarından yapılan çevirilerle ilintilidir.

Batı dillerinden yapılan çevirilerin yenileşme dönemi Türk edebiyatındaki etki sahası edebî türlerle sınırlı değildir. Çeviriler, yeni Batılı şekillerin, temaların girmesinde ve yeni bir üslubun oluşmasında etkili olmakla kalmaz, Türk insanının dünya algısının ve yeni medeniyet anlayışının şekillenmesinde, yeni insan tipinin doğmasında da rol oynar. Bu konu, ayrı ve geniş bir araştırmaya ihtiyaç duyduğu için burada temasa yetinilecektir.

2. Recep Vahyî'nin Çevirileri

Batı edebiyatlarından çeviri yapma uğraşında *Ara Nesil* şairi Recep Vahyî'nin dikkate değer bir yeri vardır. O, Arapça ve Farsçanın yanında Batı dilleri içerisinde Fransızca, Rusça² ve Rumcadan çeviriler yapar. O, “şark-garp ayrılığını değil,

² Recep Vahyî'nin Rusçadan yaptığı çeviriler daha önce şu makalede ele alındığı için burada üzerinde durulmayacaktır: Cafer Gariper, “Rusçadan Türkçeye Yapılan İlk Edebi Tercüme Üzerinde Bir Araştırma: Manzum Tercüme”, *İlmi Araştırmalar*, nr. 7, İstanbul 1999, s. 105-134.

sentezini arzulayan bir tavır” içerisinde görünen Muallim Nâci (Tarakçı, 1994: VII) gibi dünya edebiyatlarına açık bir tavır sergiler. Muhafazakâr çevrelerin Batı karşıtı bir tutum sergilediği, aşırı yenilikçilerin Doğu medeniyet birikimini ve edebiyatını ötelediği bir dönemde Recep Vahyî, köklerine bağlı bir yenilikçi olarak belirir.

2.1. Fransızcadan Çevirileri

Recep Vahyî, Fransızcadan manzum ve düzyazı çevirilerde bulunmuştur. Onun ilk çevirisi Victor Hugo’dan 1887 yılında yapmış olduğu manzum bir çeviridir. Son çevirisi ise 1914 tarihini taşıyan yine manzum bir çeviridir. Araştırma sonucunda onun, Fransızcadan on dördü manzum, üçü düzyazı olmak üzere on yedi çevirisi tespit edilmiştir.

2.1.1. Fransızcadan Manzum Çevirileri

“Tefekkürât-ı İlahiyye”, *Nilüfer*, nr. 14, 15 Ramazan 1304 (7 Haziran 1887), s. 1-2.

“Çalışalım”, *Nilüfer*, C. III, nr. 27, Bedr-i Cemâziyelevvel 1306 (=Ocak 1889), s. 236-238; Mehmed Sâdık, Rusça Kırâ’at Muallimi, İstanbul 1305, s.t; *Fevâid*, nr. 20, 14 Temmuz 1310/22 Muharrem 1312 (=26 Temmuz 1894), s. 153-156.

“Bir Genç Serçe Lisanından”, *Nilüfer*, C.IV, nr. 40, Bedr-i Cemâziyelâhir 1307 (=Ocak 1890), s. 443-444.

“Fransızcadan Tadilen Tercüme”, *Nilüfer*, C.V, nr. 49, Bedr-i Rebiülevvel 1308 (=Ekim1890), s. 584.

“Bir Müdbir-i Me’yûsa Hitâben”, *Bursa*, nr.11,24 Kânunısani 1306/26 Cemâziyelâhir 1308/ 5 Şubat 1892 s.2; *Fevâid*, nr.12,12 Zilkade 1311,s.89; *Fevâid*, nr. 12, 5 Mayıs 1310/ 12 Zilkade 1311(=17 Mayıs 1894), s. 89.

“Güzel Mesken”, *Fevâid*, nr. 5, 10 Mart 1310/15 Ramazan 1311(=22 Mart 1894), s. 33-34.

“Bir Çocuk Lisanından”, *Fevâid*, nr. 11, 28 Nisan 1310/5 Zilkade 1311(=9 Mayıs 1894), s. 81-82.

“(Tûtî)”, *Fevâid*, nr. 15, 26 Mayıs 1310/3 Zilhicce 1311(=7 Haziran 1894), s. 113-114.

“Bir Genç Kızın Vefatı”, *Fevâid*, nr. 17, 23 Haziran 1310/1 Muharrem 1312(=5 Temmuz 1894), s. 129-130.

“Evlâdına Şefkat-âverâne Bir Validenin Terennümâtı”, *Fevâid*, nr. 22, 28 Temmuz 1310/6 Safer 1312 (=10 Ağustos 1894), s. 169-170.

“Beşer”, *Fevâid'in* Nüsha-i Fevkalâdesi, 1313 (=1895/1896), s. 49-50.

“L'amour d'un mort -Bir Meyyitin Aşk ve Muhabbeti”, *Fevâid*, nr. 4, 15 Kânunıevvel 1312/22 Rebiülevvel 1313(=27 Aralık 1895), s. 51-52.

“Şarkı”, *Fevâid*, nr. 30, 4 Nisan 1312 / 16 Nisan 1896, s. 204-205.

“Beşer (1 - 12)”, *Cerîde-i Sufiyye*, nr. 54, 8 Temmuz 1329/17 Şubat 1331(=20 Temmuz 1913), s. 71 - nr. 79, 2 Kânunıسانی 1329/18 Safer 1332(=14 Ocak 1914), s. 318.

2.1.2. Fransızcadan Yaptığı Çevirilerin Şekil Özellikleri

2.1.2.1. Nazım şekilleri

Recep Vahyî'nin Fransızcadan Türkçeye çevirdiği şiirlerin bir kısmında klasik Türk şiirinin nazım şekilleri (mesnevî ve kıt'a) kullanılmıştır. Bir kısmında ise Batı edebiyatlarında kullanılan nazım şekilleri tercih edilmiştir. Bazı şiirler kafiyelenişi ve nazım şekli bakımından karışık bir yapı sergiler. Bunların dağılımını şöyle gösterebiliriz:

2.1.2.1.1. Mesnevî tarzı kafiyelenenler (a a b b c c):

1. “Tûtî”

2. “Beşer (1 -12),” *Cerîde-i Sufiyye*, nr. 54, 8 Temmuz 1329/17 Şubat 1331(=20 Temmuz 1913), s. 71 - nr. 79, 2 Kânunıسانی 1329/18 Safer 1332(=14 Ocak 1914), s. 318.

2.1.2.1.2. Kıt'a tarzı kafiyelenenler (x a x a):

1. “Bir Çocuk Lisanından”

2.1.2.1.3. Sarma kafiyeli olanlar (a b b a c d d c e f f e):

1. “Bir Genç Serçe Lisanından”
2. “Beşer”, *Fevâid'in* Nüsha-i Fevkalâdesi, 1313 (=1895/1896), s. 49-50.
3. “Evlâdına Şefkat-âverâne Bir Vâlidenin Terennümâtı”

2.1.2.1.4. Çapraz kafiyelenenler (a b a b c d c d):

1. “L’amour d’un mort - Bir Meyyitin Aşk ve Muhabbeti”
2. “Şarkı”

2.1.2.1.5. Beşli (a b x a b c d x c d):

1. “Bir Müdbir-i Me’yûsa Hitâben”

2.1.2.1.6. Altılılar (a b b a c c d e e d f f):

1. “Fransızcadan Tadilen Tercüme”
2. “Bir Genç Kızın Vefâtı”

2.1.2.1.7. (a b a b a a c d c d a a a):

1. “Çalışalım”

2.1.2.1.8. Sekizli (a x x a a b b b x c x c c d d d):

1. “Güzel Mesken”

2.1.2.1. Ölçü (Vezin)

Recep Vahyî'nin Fransızcadan Türkçeye çevirdiği şiirlerin tamamında aruz vezni kullanılmıştır. O, genellikle aruzun Türk şiirinde çok kullanılan hezec ve remel bahirlerini tercih etmiştir.

2.1.3.1.1. Hezec bahri

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. “Beşer” (Fevâid'in Nüşâ-i Fevkaledesi)

Mef'ülü mefâ'ilün fa'ülün

1. “Evlâdına Şefkat-âverâne Bir Validenin Terennümâtı”

2. “Bir Genç Serçe Lisanından”

Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün

1. “Bir Müdbir-i Me’yûsa Hitâben”
2. Fransızca’dan Tadilen Tercüme”
3. “Beşer” (*Cerîde-i Sufiyye*)

2.1.3.1.2. Remel bahri

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

1. “Çalışalım”
2. “Şarkı”

Fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün

1. “Bir Çocuk Lisanından”
2. “Tûtî”
3. “Güzel Mesken”

2.1.3.1.3. Müctes bahri

Mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün

1. “L’amour d’un mort -Bir Meyyitin Aşk ve Muhabbeti”
2. “Bir Genç Kızın Vefatı”

2.1.2. Fransızcadan Yaptığı Manzum Çevirilerin Tematik Özellikleri

Recep Vahyî’nin Fransızcadan yaptığı manzum çevirileri tematik ve konu olarak değerlendirdiğimizde, çeviri sayısının sınırlı olmasına rağmen çok çeşitlilik arz ettiğini görürüz. Onun, bilhassa dinî konuları ele alan veya inanca bağlı meselelerle uzaktan yakından ilgisi olan çevirilerinde İslâm ilahiyatının etkisi açık bir şekilde hissedilir. Fransızcadan Türkçeye yaptığı çevirileri tema olarak şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

2.1.2.1. Aşk

Recep Vahyî’nin Fransızcadan çevirdiği şiirler içerisinde sadece biri aşk temini işlemektedir. Şairimiz, Victor Hugo’nun

Autre Chanson adlı şiirini, “Şarkı” başlığıyla Türkçeye çevirmiştir. Hugo’nun bu şiiri çok sevilmiş ve 1883-1896 yılları arasında altı kişi tarafından ayrı ayrı çevirisi yapılmıştır (Kerman, 1978: 203).

“Victor Hugo, Autre chanson başlığını taşıyan bu aşk şiirinde, uyuyan sevgilisine hitap eder ve onu bir güle benzeterek, bütün güller uyandığı hâlde, kendisinin niçin uyanmadığını sorar. Şaire göre tabiatta uyuyan her şey sevgilisinin kapısını çalar; ufuk gün olduğunu, kuş ahenk olduğunu, şairin kalbi de aşk olduğunu ifade eder. Tanrı, şairi sevgilisinin varlığıyla tamamlamıştır.

‘Chanson’ kelimesinden de anlaşılacağı üzere bu şiirin şekil bakımından başlıca özelliği, bir şarkı havası taşımasıdır. Üç kıt’adan ibaret olan şiirde, her kıt’ayı, aynen tekrarlanan değişik vezinde bir kıt’a takip eder. Bu tekrarlar şiire müzikal bir karakter verir (Kerman, 1978: 207).”

2.1.2.2. Allah

Recep Vahyî’nin Allah fikri etrafında yazılmış iki şiir çevirisi mevcuttur. Bunlardan biri Lamartine’e aittir. Şairin, “Bir Çocuk Lisanından” başlığıyla Türkçeye aktardığı bu şiir, daha önce de Recaizâde Mahmut Ekrem tarafından “Sâbî-i Ma’sûmun Hâl-i Subhunda Münâcâtı” adıyla çevrilmiştir (Recaizâde Mahmut Ekrem, 1302: 70-72). Recâizâde Mahmud Ekrem’in çevirisine nazaran Recep Vahyî’nin çevirisinin, bilhassa dil bakımından, daha başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Recâizâde Mahmut Ekrem, Türkçeyi kullanmada pek başarılı sayılmaz. Muhtevayı vermeye çalışırken şekil güzelliğini, ahengi ve şiiriyeti feda etmiş görünür. Dili ağdalıdır.

*Ey Rab ki sana eyler ebim hasr-ı ibâdet!
Nâmın olunur secdene şükrede tezkâr
Ol nâm ki hâsıyyetidir havf u halâvet
Rû-mâl kılar mâderimi yerlere her bâr*

Yukarıda kaydettiğimiz ilk bendde görüldüğü üzere Türkçe'nin cümle yapısına pek uymayan “ki’li cümlelere” çokça yer vermiş, kelime seçiminde titiz davranmamış, Türkçenin ses ve mimari [güzelliğini aksettirememiş, kısaca akıcı bir şiir dili kuramamıştır.

Aynı bend, Recep Vahyî'nin kaleminden muhteva ile şekil arasında kurulan ahenk ve dildeki itina ile daha başarılı çıkar:

*Pederim zâtına etmekte perestiş yâ Rab
Seni yâd eyler iken olmada zânû be-zemîn
Gece gündüzde o kakhâr ile gaffâr ismin
Sürdürür vâlideme hâk-i niyâz üzre cebîn*

Bir çocuğun diliyle Allah'ın kudreti çeşitli tabiat ve kozmik varlıklardan da deliller getirilerek ifade alanına taşınır. Kâinattaki her varlığın yaratıcısının Allah olduğu, her mahlûkun onun nimetlerinden hisse aldığı belirtilerek bu kadar iyiliğe layık olabilmek için,

*Nâmını şâm u seher yâda getirmek kâfi
Bu kadar lütfa sezâvâr olabilmek için Allah*

denir.

Bu konuda yazılan ikinci manzumenin şairi ve şiirin ismi kaydedilmemiştir. Başlık yerinde “Fransızcadan tadilen tercüme” notu bulunmaktadır. “Bir Çocuk Lisanından” adlı manzumede olduğu gibi bunda da Allah'ın kudreti kâinattaki çeşitli varlıklardan hareketle dile getirilir. Hz. Musa'nın Kızıl Deniz'i yarıp geçmesi mucize olarak zikredilir. Allah'ın birçok nimeti sayıldıktan sonra onun varlığını tanımanın yanlılığı ifade edilir.

2.1.2.3. İnsan

Recep Vahyî'nin Fransızcadan Türkçeye çevirdiği manzumelerden “Beşer”, insanı konu alır. Uzun bir manzume olan Beşer'in, önce bir kısmı *Fevâid* adlı dergide, sonra da her biri numaralandırılmak suretiyle tamamı *Cerîde-i Sufiyye*'de yayımlanmıştır. Mesnevî şeklinde çevrilen bu manzumenin

ilk mısraında insanın zaafı, ikinci mısraında ise meziyetleri tezatlı bir şekilde gözler önüne serilir. Şair,

Beşer takdîr-i kıymetten uzak âdî bir insandır

Beşer hikmetle mâlî mahzen-i envâr-ı irfândır

türünden beyitlere çokça yer verir.

2.1.2.4. Ölüm

Recep Vahyî'nin, Fransızcadan çevirdiği şiirlerden ikisi ölüm temini işler. Bunlardan “Bir Genç Kızın Vefatı”nda şair, genç kızın ölümüyle bahar mevsiminde açan çiçekler arasında kimi benzerlikler kurar. Ölüm temi üzerine yazılmış ikinci şiir olan “L'amour d'un mort - Bir Meyyitin Aşk ve Muhabbeti -”nde ise,

Defîn-i hâk-i helâk olmuş enîs-i mezâr

Hezâr hayf u te'essüf ki hepsi bîhûde

Atıldı hufre-i hîçîye cism-i zâr u nizâr

diyerek ölen kişi için duyduğu üzüntüyü dile getirir. On dokuz dörtlükten meydana gelen bu uzun manzumede ölümün verdiği ıstırap etkili bir şekilde ifade edilir.

2.1.2.5. Yaşama Sevinci

“Evladına Şefkat-âverâne Bir Vâlidenin Terennümâtı” adıyla çevrilen manzumede, bir kadının küçük çocuğu için ileriye dönük temennileri nakledilir. Çocuğunun sevinçli hâlini gören anne, onun, hayatının ileri safhalarında da bu neşesinin sürmesini temenni eder. Bu grupta değerlendirmemiz gereken ikinci manzume “Bir Müdbîr-i Me'yûsa Hitâben”dir. Şair, içinde bulunduğu ruh dünyası gereği acı çeken, ağlayan birine seslenerek onu teselliye çalışır.

2.1.2.6. Tabiat

Bu grup içerisinde değerlendirebileceğimiz iki çeviri tespit ettik. Bunlar, “Bir Genç Serçe Lisanından” ile “Tûtî” adlı manzumelerdir. Birincisinde kış mevsimin yaklaşmasıyla

şairin dikkatini çeken bir serçe hakkındaki duygu ve düşünceleri dile getirilir:

*Kar düşmede rûz u şeb zemîne
Bîçâreye kim sahâbet etsin
Yaprak bile yok himâyet etsin
İş kaldı Hudâ-yı âlemine*

İkinci manzume,

*Bir büyük tûti kafesten kaçarak gitmiş idi
Bir güzel meşcereyi cây-ı karâr etmiş idi*

şeklinde başlayan manzum hikâyedir. Bülbülün sesinin güzelliğiyle övünmesi ve gurura kapılarak diğer kuşlardan kendisini üstün görmesi anlatılır. Recep Vahyî'nin şiirin sonuna eklediği “İlâve-i Mütercim”de, konuya uygun olarak gururun, kibrin ve övünmenin yanlışlığına temas edilir.

2.1.2.7. Ev Hayatı

Recep Vahyî'nin Fransızcadan yaptığı çevirilerden biri ev hayatını anlatır. “Güzel Mesken” adlı bu manzumede bir askerın dilinden evin kadınının yaptığı işlerden başlayarak evin çeşitli kısımları ve ev saadeti anlatılır.

2.1.2.8. Çalışma Fikri

“Çalışım” başlığını taşıyan çeviride çalışma fikri üzerinde durulur. İnsanı yükseltecek şeyin çalışma olduğu belirtilir. Bir mısraında bu fikir,

Bulmak istersen saadet durma sa'y et daimâ
şeklinde ifade edilir.

2.2. Fransızcadan Düzyazı Çevirileri

Recep Vahyî, Fransızcadan on dört şiir çevirisi yapmış olmasına rağmen, az sayıda düzyazı çevirisinde bulunmuştur. Kanaatimizce bu, onun düzyazı yazarlığından çok, şairlik tarafının ön planda olmasından kaynaklanmaktadır. Recep Vahyî'nin Fransızcadan yapmış olduğu düzyazı çevirileri şunlardır:

1. “Fransızcadan Tercüme (Cümel-i Müntehabe)”, *Nilüfer*, nr. 32 - 60
2. “Azam-ı Nâmetenâhî ve Asgar-ı Nâmütenâhî”, *Nilüfer*, nr. 37
3. “İtaat-i Askeriyye”, *Nilüfer*, nr. 55, 57 -60

Recep Vahyî, önce “Fransızcadan Çeviri”, sonra “Cümel-i Müntehabe” başlığıyla bu dilden seçilmiş öğretici yanı ön planda olan veciz sözlerden meydana gelen çeviriler yapar. Bu çeviriler, “İnsanlar buğday başaklarına benzerler. En ziyade ser-firâz-ı kibr ü azamet olanlar, en ziyade mahrûm-ı dâne-i fazilet bulunanlardır” veya “Birisini fevkalâde takdîr ü istihsân ve kâffe-i itimadını ona tevcih ü ihsân etmek onu kendine müsavî bilmek demektir” nev’inden, söyleyenleri belirtilmeyen özlü sözlerdir.

“Azam-ı Nâmütenâhî ve Asgar-ı Nâmütenâhî” Recep Vahyî’nin Erkân-ı Harbiye’de ikinci sınıf öğrencisi iken çevirdiği küçük bir makaledir. Makale, Pascal’ın kâinatın sonsuzluğu, ihtişamı karşısında dünyanın nokta kadar görüldüğü ve insanların da ancak zerre kadar olduğu, şeklindeki bir görüşünden hareketle yazılmış bilim konulu bir makaledir. Recep Vahyî’nin çevirdiği tek bilim konulu olan bu yazıda yer alan görüşlerin benzerlerini *Nilüfer*’in aynı sayfalarındaki şiirlerinde (“Nazîre-i Ziya Paşa”da, Allah konulu olanlarda) bulmak mümkündür.

“İtaat-i Askeriyye” *Nilüfer*’de 55, 57, 58, 59 ve 60. sayılarda tefrika edilir. Mealen çevrilen bu makalede askerlik hakkında bilgi verilir. Önce askerliğin ne olduğu anlatılır. Sonra askerlik mesleğinin gerektirdiği disiplin, liyakat ve davranış şekilleri üzerinde durulur.

2.3. Rumcadan Manzum Çeviri

Yapılan araştırmada, Recep Vahyî’nin Rumcadan “Tasadduk” adıyla bir manzume çevirdiği tespit edilmiştir. Üç farklı tarihte üç değişik dergide yayımlanan “Tasadduk”un

Fevâid'deki ilk baskısının baş tarafında “Rumca'dan” ibaresinin dışında herhangi bir kayıt yoktur. *Asker Hocası*'ndaki üçüncü basılışında “Rumca'dan me'âlen çeviri” notu bulunmaktadır. Ancak, kimden çevrildiği hakkında bir bilgi mevcut değildir.

“Tasadduk”, öğretici/hikemî tarzda kaleme alınmıştır. Manzumenin aslı Rumca olmasına rağmen, Recep Vahyî, metni çevirirken İslâmî bir anlayış çerçevesine oturtmaya ve İslâm'daki sosyal dayanışma fikrini ön plana çıkarmaya gayret sarf etmiştir. Bu hâliyle manzume çeviri olmaktan çok uyarlama özelliği kazanmıştır. “Tasadduk”ta yoksul insanlara sadaka vermenin ve yardımda bulunmanın gereği üzerinde durulur. Dünyada çok sayıda insanın aç, hasta, kimsesiz vs. bir hâlde yaşadığı belirtilerek mücevherler, inciler biriktirmenin boş bir uğraş olduğu söylenir. Şaire göre başkalarına yardım edenler sonunda kendileri de yardıma kavuşurlar ve Allah'ın yanında imtiyazlı olurlar:

Hakîkaten bulur ihsânlar eyleyen ihsân

Mu'âvenetle bulur Hakk'tan imtiyâz insân

“İlave-i Mütercim” kısmında da manzumenin muhtevasına uygun fikirler yer alır. Mal ve mülke kapılarak mağrur olmanın yanlış olduğu fikri üzerinde durulur.

“Tasadduk”, düz kafiye/mesnevi şeklinde çevrilmiştir. Sonunda iki beyitten (*Fevâid*'deki ilk basılışında ve *Cerîde-i Sufiyye*'deki ikinci basılışında iki beyitken, *Asker Hocası*'ndaki üçüncü basılışında beyit sayısı dörde çıkarılmıştır) ibaret kıt'a şeklinde yazılmış “İlave-i Mütercim” bulunmaktadır.

“Tasadduk”, aruzun müctes bahrinin “Mefâ'ilün feilâtün mefâ'ilün feilâtün” kalıbıyla çevrilmiştir.

Sonuç

Yüzyıllar içerisinde eski ihtişamını kaybederek Batı'nın gelişimi karşısında geriye düşen Osmanlı, Lale Devri'nde kısa süren bir denemenin arkasından 18. yüzyılın sonlarından başlayarak yenileşme/Batılılaşma uğraşına girişir. 1839'da

Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla resmi bir görünüm kazanan yenileşme, hayatın her alanında kendini gösterir. Devlet yapısı, maliye, toprak düzeni, askerlik sistemi, eğitim, basın, mimari, edebiyat gibi hemen her alanda yenileşme çalışmalarına hız verilir. Osmanlı'nın son döneminde yenileşmeyi sağlanan öğelerden biri çeviridir.

Batı dillerinden Türkçeye yapılan çeviriler, her ne kadar Lale Devri'ne kadar uzansa da asıl Tanzimat döneminde başlar ve süreklilik kazanır. Bu çeviriler, edebiyat merkez olmak üzere farklı alanları içine alır. Batı dillerinden yapılan çeviriler, yeni bir edebiyat anlayışının oluşması yanında Batı medeniyetini tanıma, Batı medeniyetine girme yolunda sürdürülen çabalar üzerinde de rol oynar. İşte bu noktada çeviri etkinliğinde bulunan birçok kişi gibi, *Ara Nesil* şairi Recep Vahyî de Türk edebiyatının yenileşmesinde, Batı'nın tanınmasında yaptığı çevirilerle görev üstlenen sanatkârlardan biri durumundadır.

Kaynaklar

- Akün, Ö. Faruk. (1976). "Şinasi". İslâm Ansiklopedisi, C. 11, MEB, İstanbul, s. 545-560.
- Enginün, İnci. (1979). *Tanzimat Devrinde Shakespeare Çevirileri ve Tesirleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gariper, Cafer. (1997). *Ara Nesil Şairi Receb Vahyî (Hayatı ve Eserleri)*, (yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Gariper, Cafer. (1999). "Rusça'dan Türkçe'ye Yapılan İlk Edebi Tercüme Üzerinde Bir Araştırma: Manzum Tercüme," *İlmi Araştırmalar*, nr. 7, İstanbul, s. 105-134.
- Kayaoğlu, Taceddin. (1998), *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*, İstanbul: Kitabevi.
- Kerman, Zeynep. (1978). *1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçe'ye Yapılan Çeviriler Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Koçer, Hasan Ali. (1991). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

- Okay, M. Orhan. (1988). "Edebiyatımızın Batılılaşması Yâhut Yenileşmesi". *Büyük Türk Klâsikleri*, C. 8, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Okay, M. Orhan. (1969). *İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti Beşir Fuad*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Pınar, Nedret. (1984). *1900-1983 Yılları Arasında Türkçe'de Goethe ve Faust Çevirileri Üzerinde Bir İnceleme*, (yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Recaizâde Mahmut Ekrem. (1302). *Naçiz*, Mahmutbey Matbaası, Dersaadet.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (1982). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tarakçı, Celâl. (1994). *Muallim Nâci Efendi -Hayatı ve Eserlerinin Tedkiki-*, Samsun: Sönmez Matbaa.
- Ülken, Hilmi Ziya. (1997), *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul: Ülken Yayınları.